

УДК 78.27

Ірина Куркова

СЕРГІЙ РАХМАНІНОВ НА ЕМІГРАЦІЇ: ПУТІВНИК ЗА АДРЕСАМИ

Розглядається один з найменш досліджених періодів життя видатного російського композитора, піаніста та диригента, Сергія Рахманінова, а саме – роки перебування в еміграції. До путівника за його адресами за кордоном залучені сучасні музикознавчі розвідки та нові дослідження. Зроблена спроба розширити кругозір музикознавців в контексті зазначеної проблематики, акцентується необхідність різностороннього вивчення творчих біографій митців. Особливу увагу звернено на спілкування композитора зі своїм близьким товаришем, відомим піаністом Володимиром Горовицем.

Ключові слова: Сергій Рахманінов, Володимир Горовиць, бедкер, еміграція, творча біографія.

У музикознавчій думці стало вже традицією поділяти Рахманіновський життєвий шлях¹ на два періоди – російський та зарубіжний, або – до еміграції та після. Дивує, що майже в усіх пострадянських працях роки життя композитора в Росії (а це з 1873 по 1918 рр., тобто 45 років), та життя за кордоном (1918–1943 рр., тобто 25 років, що становить більше половини попереднього відрізка) відповідає у процентному відношенні приблизно 75% до 25% (у деяких дослідників 65–70 процентів відводиться на російський період відповідно)².

Пояснення доволі прості – комуністична влада так і не вибачила геніальному композитору і піаністу його від'їзд, і цензура не дозволяла подавати еміграцію Рахманінова інакше, ніж хибний крок, а навіть злочин перед батьківщиною та згасання його творчої іскри: «Рахманинов считал, что делает правильный шаг, что этого поступка требует от него искусство, творчество. Но именно в этом-то он и ошибался. Отрыв от родины не мог не сказаться на таком подлинно национальном композиторе, как Рахманинов. Словно Антей, оторвавшись от матери-земли, он потерял свою творческую силу. В течении почти десяти лет он не мог сочинять. Велика была его вина. И он понес за нее суровое и заслуженное наказание»³ [8, с. 153].

¹ Нагадаємо, що, в той же час, творчий шлях композитора поділяють відповідно на три періоди – ранній, зрілий та пізній.

² Наприклад, у монографії А. Алексєєва [Алексєєв А. Д. С. В. Рахманинов. – Москва : Госмузгиз, 1954. – 240 с.] це співвідношення становить 201 та 29 сторінок, а у Л. Архімовича [Архімович Л. С. В. Рахманинов. – Київ : Мистецтво, 1952.] з 33 сторінок брошури, життю за кордоном присвячено всього дві сторінки. У О. Соколової [Соколова О. И. Сергей Васильевич Рахманинов. – Москва: Музыка, 1983] на 110 сторінок російського життя припадає лише близько сорока сторінок – на яскравий активний час перебування композитора за кордоном. Згадаємо також довоєнні публікації Ю. Келдиша, в яких він ганьбив видатного музиканта.

³ Також зустрічаємо подібні сентенції у А. Алексєєва: «художник, мучительно переживающий свою роковую жизненную ошибку» [Алексєєв А. Д. С. В. Рахманинов. – Москва : Госмузгиз, 1954. – С. 127]. Дослідниця Ольга Соколова взагалі містифікує негаразди в житті Рахманінова та його близьких, змальовуючи їх як відображення року долі в тому ж контексті від'їзду композитора: «Неудачи преследовали Рахманиновых на первых порах

Інша, не менш важлива причина обмеженості описів закордонного життя Сергія Васильовича більш прагматична – про цей період відомо дуже мало. Лише ті відомості, які ставали доступними – епістолярій, спогади сучасників, окремі публікації в пресі – могли привідкрити завісу яскравого творчого життя композитора і піаніста, який постійно активно гастролював у країнах Європи та Америки.

Звичайно, сьогодення надає дослідникам нові можливості. Окрім публікацій нових монографій та статей, в яких знаходимо ті чи інші невідомі факти з зарубіжного життя Рахманінова, інтернет-можливості допомагають прослідкувати творчі пошуки та щоденне життя композитора, помандрувати за його «адресами» та ніби відчути його враження від почутого і побаченого.

Варто наголосити, що Рахманінов дуже любив подорожувати і не тільки з концертами, але й просто відпочивати чи лікуватися. Це пояснюють романтичною природою його натури⁴, зацікавленням чимось іншим, невідомим⁵.

Після від'їзду за кордон, бедекер Рахманінова майорить безперервними переїздами та подорожами. На основі вивчення епістолярія композитора⁶ ми склали таблицю чужоземного життя композитора, яка інформує про міста й конкретніші координати, де перебував чи жив Рахманінов, який вид діяльності його супроводжував там, а також нотуємо точні адреси його осель.

жизни за границей: во время поездки за продуктами Наталия Александровна упала и сломала себе левую руку – все заботы легли на плечи Сергея Васильевича» (див.: Соколова О. И. *Сергей Васильевич Рахманинов*. – Москва: Музыка, 1983. – С. 110).

⁴ Думку про подорожі як невід'ємну складову романтиків знаходимо у «Передмові», Розділі I, Главі першій та другій монументального дослідження С.Тишко та С. Мамаєва «Странствия Глинки. Часть II» [Тышко С., Мамаев С. «Странствия Глинки. Часть II» (Странствия Глинки. Комментарий к «Запискам». – Часть II. Глинка в Германии или Апология романтического сознания. – Киев, 2002. – 508 с.).

⁵ Бачимо, що закордонний рівень життя початку століття був набагато вищий за радянський (підтвердження тому зустрічаємо в публікаціях того часу), яскраве культурне життя бурхливо виривало, і Рахманінову, як талановитому музиканту, хотілось бодай познайомитись з цим розмаїттям. Ось, наприклад, у листі Сергія Рахманінова до Микити Морозова із Дрездена, в якому він коротко описує своє перебування у німецькому місті, читаємо наступне: « <...> За последнее время я слыхал здесь много интересных вещей. Перечислю их. 4 оратории: Missa Solemnis — Бетховена, «Самсон» — Генделя, Nohe Messe (h-moll) Баха и «Paulus» Мендельсона. Затем в театре видел «Тристана» и «Мейстерзингеров». Лучшее, что я тут назвал, это «Missa» Бетховена. Исполняли её великолепно. Я был в полном восторге. Второй номер это «Мейстерзингеры». Тоже был в полном восторге. Так хорошо – что и говорить больше нечего. Идут здесь «Мейстерзингеры» удивительно. К сожалению, их почему-то редко дают, а то я непременно ещё пойду. Затем идёт «Самсон» Генделя. Если он у тебя есть, посмотри № 4 (Ария тенора) и затем заключение № 7 Largo «Nur Trauer-töne sing ich nun». И то и другое в полном смысле — гениально! Надо правду сказать: хорошо пишу сейчас, но ещё лучше писали раньше. А то я ещё видел оперетку «Die lustige Witwe». Хотя и сейчас написано, но тоже гениально. Я хохотал как дурак. Великолепная вещь. Вот всё, что я видел. И в том порядке, как тебе написал. Такова моя духовная пища! <...> » [Рахманинов С. В. Литературное наследие: В 3-х т. Том 1. – Москва : Советский композитор, 1978. – С. 430].

⁶ Це, наприклад, класичний тритомник «Літературної спадщини», виданий у Москві в 70-х роках минулого століття.

Дата	Місто, країна	Характер перебування	Примітки, точна адреса
1917, 23 грудня	Стокгольм, Швеція, Осло, Копенгаген, Мальме Копенгаген, Данія	Гастролі Зимував	Виїхав з Росії
1918, влітку 10 листопада	Нью-Йорк Філадельфія, Пітсбург, Бостон, Вашингтон, Бальтімор, Бруклін, Стокгольм, Лунд, Мальме, Крістіанія, Сандефіорд, Тенсберг, Скін, Берген, Провіденс	Проживав довгий час Гастрольний тур Західною Європою та Америкою	Відпочинок на дачі, Шарлоттенлунд Готель The Sherry-Netherland на розі 59 стріт і 5 авеню. Пізніше проживали за адресою 11 East 92 Street New York City,
1919, 15 червня	Сан-Франциско, Каліфорнія	Відпочинок улітку Гастролі, 69 концертів в Америці	Менло-Парк
1920	Нью-Йорк	54 концерти в Америці	Придбали маєток на березі Гудзону
1921 Літо 29 жовтня	Локуст Пойнт Нью-Йорк	Відпочинок 64 концерти в Америці, 2 в Англії	Орієнтовно – дачна місцевість, берег затоки Атла
1922 Лютий 8 травня 7 червня 9 вересня	Бостон Лондон Дрезден Нью-Йорк	71 концерт в Америці Традиційний літній відпочинок	Також був у Чикаго, ймовірно проїздом Блазевіц, Emser Alle 5 дача в Емзер Аллее
1923 8 січня 28 березня 13 червня 22 серпня 23 серпня 25 жовтня	Гавана, Майамі, Далас, Сан-Франциско, Колорадо-Спрингс, Денвер Нью-Йорк Локуст Пойнт Нью-Йорк Локуст Пойнт Нью-Йорк	Гастролі – 35 концертів в Америці Проїздом	Літній відпочинок

1924 20 лютого	Вашингтон	61 концерт в Америці	Композитор полюбляв проживати у південних частинах міст, де він перебував C/a Steinway Sons, Budapestestrise, 6, Berlin Dresden-Blasewitz. Emser Alle 5, Villa Fliehdhof Весілля доньки Ірини з Волконським
1 березня 6 квітня	Нью-Йорк Європа, Італія, Неаполь, Флоренція	Готель Літні місяці	
20 червня	Берлін, Цюріх, Дрезден		
4 серпня	Мюнхен	8 концертів в Європі	
14 вересня 17 листопада 25 листопада	Дрезден Янгстаун Клівленд		
1925, 15 січня 24 січня 16 лютого 18 лютого 28 лютого 5 березня 7 березня 12 березня 31 березня 1 червня 19-20 червня 4 серпня	Вашингтон Новий Орлеан Сан-Франциско Портленд Калгарі Вінніпег Чикаго Гранд-Рапідс Нью-Йорк На пароплаві на шляху до Європи Дрезден – Лошвіц Париж	22 концерти в Америці	Mosiour S.Rachmaninoff, Le Chateua de Corbaville a Orsay. Seine et Oise. France Квартира на Вест-Енд Авеню, 505, в Нижньому Іст-Сайді. Мілоукі, штат Вісконсін
19 жовтня	Нью-Йорк	Восени чи до кінця року	
1926 Весна 10 травня	Париж	Продав дім у Нью-Йорку, переїхав до Франції	505 Уест Енд Авеню Societe Anonyme des Grandes Editions Musicales, 22, rue d'Anjou, Paris, VIII Вайсер-Хирш (Weisser Hirsch), курортне містечко Villa St.Honore, rue de Frejus, Cannes Зняли дачу на березі моря, серед пальм та інших екзотичних рослин
19 липня	Біля Дрездену	Відпочинок	
8 вересня	Канни	Відпочинок, творча робота	

29 листопада	Нью-Йорк	34 концерти в Америці	
1927 7 березня 20 березня 9 травня	Сан-Франциско Нью-Йорк Париж		Подорож на автомобілі до пароплава в Лондоні, далі до Парижа
5 червня	Лошвиц, Дрезден	Відпочинок, творча робота над 4 Концертом	Недалеко від Женевського озера, мальовнича місцевість Souchay Strase 4. Loschwits – Dresden
31 липня	Швейцарія, Гліон	Два тижні, далі відпочинок	
18 серпня	Лошвиц, Дрезден		
6 жовтня по 1 листопада 15 грудня	Париж Нью-Йорк		
1928 24 травня 29 травня 17 червня	Лондон Париж Villers-sur-Mer, Нормандія	Дача, оточена зеленими луками та квітниками на березі моря 26 концертів в Європі	Villa “Les Pelouses”, Villers-sur-Mer, Calvados, France
21 вересня	Дрезден		
17 жовтня 25 листопада 27 грудня	Стокгольм Дрезден Нью-Йорк	31 концерт в Америці	
1929 20 травня 30 травня	Париж Франція		<i>24, rue Desbordes Valmor, Paris, XVI</i> (ймовірна адреса) “Le Pavillion”, Clairefontaine par Rambouillet, Seine et Oise. France
2 листопада 19 грудня	Лондон Цюрих	30 концертів в Європі	Ibbs – Tillet, London
1930 2 січня 24 березня 31 березня 25 квітня 12 травня	Нью-Йорк Чикаго Нью-Йорк Париж Франція	24 концерти в Америці 22 в Європі	“Le Pavillion”, Clairefontaine par Rambouillet, Seine et Oise. France
1 серпня 25 жовтня 22 листопада 26 грудня	Канн Осло Париж Нью-Йорк		

1931 2 лютого	Чикаго, Клівленд	Відпочинок	
4 березня	Лос-Анджелес Нью-Йорк	27 концертів в Америці, 2 в Європі	
Квітень 3 травня	Париж Люцерн Канни, Швейцарія, Париж	Санаторій	
27 травня			“Le Pavillion”, Claire- fontaine par Rambouillet, Seine et Oise. Franse
3 4 серпня	Люцерн – далі Сенар		Villa “Senar”, Hertenstein bei Luzern. Suisse.
28 серпня	Париж		“Le Pavillion”, Claire- fontaine par Rambouillet, Seine et Oise. Franse
5 жовтня	Нью-Йорк	Пароплав «Бремен» дорога	
1932 6 березня	Лондон	Подорож	
20 березня	Париж	Підготовка до концертів	
26 березня	Вілла Сенар		
25 вересня	Париж		
4 жовтня	Нью-Йорк	50 концертів в Америці,	
26 жовтня	Урбана	4 в Європі	
29 жовтня	Чикаго		Відвідували Байройт для прослуховування вистав «Мейстерзінгери» та «Парсіфаль».
4 листопада	Нью-Йорк		
15 листопада	Шривпорт		
19 грудня	Нью-Йорк		
1933 23 січня	Сан-Антонія	Гастролі 25 концер- тів в Америці, 7 в Європі	
29 січня	Оклахома-Сіті		
13 лютого	Лос-Анджелес		
3 березня	Рочестер		
11 березня	Сент-Луїс		
22 березня	Нью-Йорк		
26 квітня	Париж		
26 травня	Вілла Сенар		Купив велику моторну лодку, плаває по Фір- вальдштетському озеру
11 жовтня	Париж	Гастролі	
1 листопада	Нью-Йорк		
19 листопада	Дейтон		
27 листопада	Міннеаполіс		
30 листопада	Чикаго		
15 грудня	Нью-Йорк		

1934, 6 по 18 березня	Англія Лондон		C/o, Mrs Ibbs and Tillet, 124, Wigmore st, London
18 березня			M-me Boris Konus, 4 villa Eugene Manuel, Paris
11 квітня		Подорож в Лаго ди Комо та Монте-Карло	Villa "Senar", Hertenstein bei Luzern. Suisse.
6 жовтня	Париж Нью-Йорк Вашингтон, Бостон, Сіетл, Чікаго	Гастролі 30 концертів в Америці, 27 в Європі	Hotel Majestic Paris
16 грудня	Нью-Йорк		
1935. 3 5 січня	Париж	Гастролі	4 villa Eugene Manuel, Paris, 16-me
3 29 березня	Копенгаген, Стокгольм, Будапешт, Париж, Лондон, Едінбург	35 концертів в Америці, 24 в Європі	
3 30 квітня	Париж Сенар		Villa "Senar", Hertenstein bei Luzern. Suisse.
9 липня	Баден-Баден	Поїздка для лікування	
Серпень			Знову "Senar"
16 жовтня	Нью-Йорк	Проїздом у Чікаго	
1936, 15 січня	Подорож		На борту "United States Lines"
26 січня	Париж, Монте-Карло, Манчестер, Ліверпуль, Париж	Гастролі 39 концертів в Америці, 13 в Європі	
15 квітня		Париж, відпочинок та лікування	Villa "Senar", Hertenstein bei Luzern. Suisse.
5 липня			Regina, Hotel Bernascon Aix-les-Bains. France
7 листопада	Нью-Йорк	Лікування в санаторії	
1937, 20 січня	Денвер, Голлівуд, Сан-Франциско, Канзас-Сіті, Глазго, Лондон, Париж	Гастролі, 34 концерти в Америці, 18 в Європі	
24 квітня		Відпочинок	Villa "Senar", Hertenstein bei Luzern. Suisse.
4 листопада	Клівленд, Норфолк		
1938, 10 січня	Нью-Йорк Лондон, Дублін,	Гастролі, 39 концертів в Америці, 17 в Європі	
20 квітня		Відпочинок	Villa "Senar", Hertenstein bei Luzern. Suisse.
30 листопада	Сіетл, Міннеаполіс	Гастролі	

1939, 10 січня 10 березня	Нью-Йорк Лондон, Париж	Відпочинок Гастролю, згодом відпочинок	Villa "Senar", Hertenstein bei Luzern, Suisse.
10 травня	1 концерт в Люцерні	Їздили в Париж в гості до Булочки	
5 жовтня 13 листопада	Нью-Йорк Гаррісберг Нью-Йорк	Концертне турне 41 концерт в Аме- риці	
1940, 29 січня 30 червня	Голівуд, Лос-Анжелес Нью-Йорк Лонг-Айленд	45 концертів в Америці Дача Хонейман біля Хантінгтона	Готель "The Garden of Allah"
13 листопада	Нью-Йорк		
1941, 27 січня 26 лютого 5 травня 19 листопада	Голівуд Нью-Йорк Лонг-Айленд Нью-Йорк		
1942, 18 лютого 10 травня 15 травня	Голівуд Детройт Бeverлі-Гіле	49 концертів в Аме- риці Орендують дачу, згодом купують маленький будинок	"Statler" готель
8 жовтня	Нью-Йорк		
1943, 11 лютого 26 лютого	Чікаго, Новий Орлеан Лос-Анджелес	22 концерти в Аме- риці Знятий з поїзда через приступ, лежить у лікарні	Останній лист

Відомості з таблиці допоможуть у подальшому детальному вивченні періоду перебування Рахманінова в еміграції, географічним та ситуаційним відомостям, які вплинули на його духовне і творче життя.

Як ми бачимо, Сергій Васильович не часто затримувався в одному місці, тому путівник з його адрес майорить різноманітними цікавими куточками, де він був як в рамках гастрольних подорожей, так і на лікуванні – це пансіонати чи санаторії, та особливо слід відзначити місця його відпочинку від життєвої метушні. Ці два пункти «опочинку» постійно поділялися на відпочинок у зимовий та літній час.

Для вибору свого постійного місця проживання Рахманінов підходив також дуже вибірково та уважно. Ось, наприклад, одразу ж після приїзду до Нью-Йорка він вирішив знайти собі затишну оселю для праці й одразу ж розглядав маєтки для літнього відпочинку: «Он присмотрел себе квартиру на Риверсайд-драйв, 33, окна которой выходили на реку Гудзон. На лето семья сняла дом в новом месте: в Локус Пойнте, штат Нью-Джерси, недалеко от Кэмденской студии компании Виктор и Лейкхерста, где в то время строился аэропорт, в основном для дирижаблей. В этом

местечке Рахманинов и некоторые другие семьи эмигрантов основали русскую колонию»⁷.

Це фото пристані біля дачі композитора, де він влітку перепочивав від метушні, постійних концертів та світських заходів. Як згадує автор зазначеної вище праці, Сергій Васильович завжди намагався оточити себе людьми з рідних земель, тому для свого побуту вибрав російського водія, а згодом навіть російського кухаря.

Відшукуючи фото квартири на Ріверсайд-драйв, 33, ми зіткнулися з певними проблемами. На місці колишнього п'ятиповерхового таунхаусу, в якому він проживав близько 4 років, тепер знаходиться 17-поверхівка, збудована 1928 року. Архітектором будинку був Касс Гілберт, який також спроектував цю будівлю на Ріверсайд-драйв, 75. Тому, маємо надію, що світлина відповідає хоча б подиху того часу, коли там перебував видатний музикант.

Уже в 1925 році після гастрольного туру Рахманінов їде в Європу на відпочинок, де разом з дружиною Наталею і доньками Тетяною та Іриною арендували замок в департаменті Сени та Уази на південний захід від Парижу.

Будинок на Ріверсайд-драйв, 75. Нью-Йорк. Архітектор Касс Гілберт.

⁷ Уокер Р. Рахманинов. – Челябинск : Урал LTD, 1999. – 200 с. – (Иллюстрированные биографии великих музыкантов).

Під час осіннього турне того ж року композитор винайняв квартиру на Вест-Енд Авеню, 505, в Нижньому Іст-Сайді. В цій багатоквартирній будівлі Рахманінов прожив 17 останніх років свого життя. Саме тут він створив свої останні твори, такі як Четвертий фортеп'яний концерт, Рапсодію на тему Паганіні, Третю симфонію, Симфонічні танці. Меморіальну дошку на цьому будинку встановили 1 грудня 1993 року.

Влітку 29 року Сергій Васильович відпочивав у Європі, знову ж таки винайнявши віллу під назвою «Павільйон» в селищі Клерфонтен («Le Pavillion», Clairefontaine par Rambouillet, Seine et Oise. France) недалеко від тих місцин, де вже раніше відпочивав.

В цьому домі, який був схожий на замок, як пише американський дослідник, «Рахманинов и его семья воссоздали атмосферу жизни в Ивановке, вдали от житейских забот. Альфред и Кэтрин Суон оставили яркое описание этой идиллической обстановки: [...] Своей планировкой она напоминала старинное русское поместье. Парк при Павильоне примыкал к летней резиденции президента Франции. Небольшие ворота вели в обширные охотничьи угодья: сосновый лес, кишевший бесчисленными кроликами. Рахманинов любил сидеть под соснами, глядя на игры и проделки кроликов... Среди гостей дома был Шаляпин, чей сын Федя, талантливый художник, уговорил семью Рахманиновых участвовать в домашних любительских фильмах» [10, с. 156]⁸. Така атмосфера дуже позитивно впливала на втомленого композитора, саме тому він зміг відпочити як фізично, так і духовно, знявши нервову напругу та стрес.

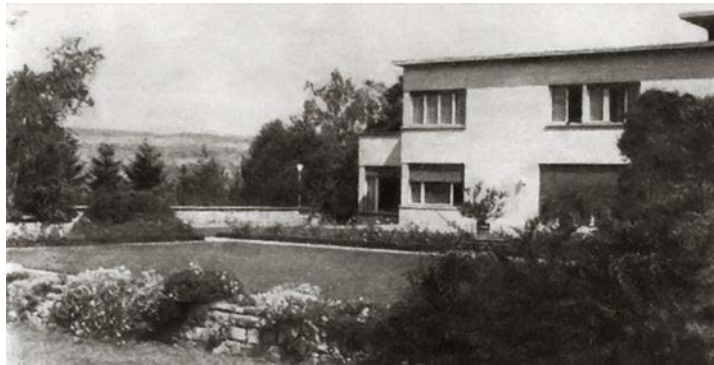
Часто музикознавці аргументують довгий період творчої паузи Рахманінова як депресивний пригнічений стан, пов'язаний з від'їздом за кордон. Та нам здається, що це не зовсім так (хоча ми не перечимо – логіка в даних словах також є)⁹.

⁸ Уокер Р. *Рахманинов*.

⁹ Звичайно, ми не ігноруємо подібні слова композитора: «...может быть, истинная причина того, что я в последние годы предпочел жизнь артиста-исполнителя жизни композитора, совсем иная. Уехал из России, я потерял желание сочинять. Лишившись родины, я потерял самого себя. У изгнанника, который лишился музыкальных корней, традиций и родной

Після еміграції композитор втратив стабільність, в першу чергу, фінансову. Саме через те, що йому потрібно було утримувати сім'ю (дружину, допомагати фінансово донькам та внукам), Рахманінов поринув у стихію виконавства, що в нього виходило вкрай майстерно. І, проводячи аналогію з його життям в Росії, тобто згадуючи про можливість з легкістю відмінити концерт чи цілий сезон задля композиторського натхнення, або довгих відпусток, які Рахманінов собі дозволяв задля вільної творчої праці, на початку перебування в Америці просто не могло йти і мови. Початкові роки на чужині Рахманінов стрімко відвоював гарну репутацію та намагався здобути стабільність, стати на ноги. Та вже за вісім років, в новий сезон 1925–26 р. він вперше дозволив собі порушити контракт та взяти відпустку, аби писати музику.

Логічно розмістити світліну ще одного важливого для Сергія Васильовича куточка спокою та затишку. Вілла Сенар, Villa «Senar», Hertenstein bei Luzern. Suisse, у Швейцарії. Розташована в містечку Гертенштайн, в кантоні Люцерн на березі Фірвальдштетського озера. Назва – це співставлення імен Сергія і Наталії, та першої літери їх прізвища. Будівництво тривало чотири роки, та вже з 1932 року композитор проводив тут свої літні дні відпочинку. Зовнішній вигляд маєтку повністю копіював рідні краї композитора, а саме маєток в Івановці, де він зростав у дитинстві. Цікаво, що навіть садові дерева – яблуні, клени та каштани – символічно повторювали російські насадження.

Важке літо 42-го Рахманінов провів на Західному узбережжі, винаймивши будинок в Беверлі-Гілсі поблизу від Лос-Анджелесу. Недалечко перебували¹⁰

почвы, не остается желания творить, не остается иных утешений, кроме нерушимого безмолвия нетревожимых воспоминаний» [Рахманинов С. В. Литературное наследие. – В 3-х т. Том 1. – Москва : Советский композитор, 1978. – С. 119]. Та, зважаючи на період їх висловлення, зазначимо, що Рахманінов був у пригніченому стані, та життєві негаразди посилювались важкими фізичними навантаженнями та хворобами.

¹⁰ За інформацією дослідника Р. Уокера (Уокер Р. *Рахманинов*), також про це писали С. Тишко і Ю. Зільберман у своїй статті (Зильберман Ю., Тышко С. Владимир Горовиц: от Чайковского к Рахманинову. Пять комментариев к малоизвестному письму С. В. Рахманинова В. С. Горовицу // *Музыкальная академия*. – Москва, 2007. – № 2. – С. 125–150), та авторка цього дослідження у своїх попередніх публікаціях.

Володимир Горовиць з дружиною Вандою. І два музиканти, які вже тоді товаришували, час від часу музикували разом на двох фортеп'яно. В їх репертуарі були твори самого композитора в перекладенні для фортеп'янного дуету, переважно сюїти, та цікаво, що друзі будували плани для спільного концерту на закінчення 1943-го сезону. На жаль, студія RCA відмовилась від цього задуму, і ми втратили можливість почути зірковий дует, натхненне музикування Рахманінова та Горовиця.

Згадаємо ще одну адресу вже з пізнього періоду перебування Сергія Васильовича в Америці.

В останній рік свого життя, у важкий воєнний час, він вирішив оселитись в Беверлі-Гілс, і тому купив будинок на Елм-Драйв. Гарний, ошатний дім стояв серед чудового саду, і Рахманінов вирішив, що буде вирощувати там квіти...

І, можливо, як би не звучало зверхньо чи самовпевнено, саме еміграція стала яскравим та насиченим періодом життя композитора – окрім творчого злету, адже саме тоді Рахманінов прославився на весь світ як неймовірний піаніст, та і композиторська слава лише міцнішала, саме в цей час Рахманінов по-справжньому насолоджується життям: він стає по-сімейному щасливим, знаходить задоволення від їзди на машині, а також катері, з захопленням підходить до вибору маєтків для життя та перепочинку, цікавиться різноманітними гобі: читанням, фотографією, садівництвом, морською справою.

Наше дослідження в черговий раз підтверджує важливість звернення до творчої біографії митців, особливо до вивчення різних рівнів прояву цієї біографії¹¹, адже не лише культурний простір чи оточуючий соціальний пласт впливає на життя та творчість людини мистецтва. Масштабність різнопланових впливів на свідомість людини підтверджуємо в даній статті – Рахманінов в еміграції розширив свої піаністичні здобутки, збагатив духовно та культурно свій життєвий досвід,

¹¹ Детальніше про особливості вивчення творчої біографії та необхідності її включення в історико-культурний контекст читаємо у статті С. Тишко (Засоби транспортної комунікації: рефлексії музичної культури. (Про деякі аспекти дослідження творчих біографій музикантів // *Київське музикознавство* : Збірка статей. – Київ : 2009. – Вип. 30. – С. 72–81).

та сублимуючи це, не забуваючи про тугу чи ностальгію за життям на батьківщині¹², втілив у останніх, підсумовуючих творах – Варіації на тему Кореллі d-moll для фортеп'яно, ор. 42, Рапсодії на тему Паганіні a-moll для фортеп'яно з оркестром, ор. 43, Третій симфонії a-moll для оркестру, ор. 44 та «Симфонічних танцях» для оркестру ор. 45, присвячених Юджину Орманді – кращих зразках музичного мистецтва ХХ століття.

Irina Kurkova. Sergey Rachmaninoff in emigration: the guide addresses. *This article deals with one of the least studied periods of the life of a famous Russian composer, pianist and conductor Sergei Rachmaninoff – namely the years of staying in the exile. Modern musicology explorations and new researches are involved to the beader by his addresses abroad. It was made an attempt to expand the knowledge of musicologists in the context of the subject, the study emphasizes the need for versatile creative artists' biographies. Particular attention is paid on communication of the composer with his close friend, a famous pianist Vladimir Horowitz.*

It had become a tradition in musicological thought to divide Rachmaninov's life into two periods – a Russian period and a foreign one - or before the emigration and after it. It is surprising that almost in all post-Soviet writings the composer's years of life in (and it is from 1873 to 1918, that's 45 years), and the living abroad (1918 - 1943, that's 25 years, that is more than half of the previous segment) corresponds to a percentage of about 75% to 25% (in some researchers 65-70 percent is given to the Russian period, respectively).

The explanations are quite simple - the communist regime doesn't forgive the brilliant composer and pianist his departure, and the censorship didn't allow to file immigration Rachmaninoff no other than the faux pas, and even the crime against the homeland and the extinction of his creative spark "Rahmanynov considered that he did a right step, that Art and oeuvre demanded that action from him. But he was wrong exactly in that. The estrangement from the homeland couldn't affect on such an authentically national composer as Rahmanynov. Like Antaeus he lost his creative force after he had been got away from the Mother Earth. He couldn't compose for almost ten years. His fault was great. And he was punished heavily and severely for that".

Another equally important reason of limited descriptions Sergei Vasilievich's foreign life is more pragmatic - it is known very little about this time. Only the information that became available, namely correspondence, memoirs of contemporaries, some publications in the press could slightly open a curtain of a bright creative life of a composer and pianist who toured constantly toured actively in Europe and America.

Of course, present provides new opportunities for researchers. Besides new publications of new books and articles in which we find different unknown facts from Rachmaninoff's foreign life. Internet capabilities help to trace creative pursuits and daily life of the composer, go through his "addresses" and as if to feel his impressions of what had been heard and seen.

¹² Необхідно пам'ятати про властивість людської психології, що пам'ять вибирає лише позитивні спогади, та особливо людина в старшому віці ідеалізує свою молодість як кращі миттєвості життя – і трава була зеленішою, й аромати більш пахучі, і враження яскравіші тощо.

It should be emphasized that Rachmaninoff loved to travel very much and not only with concerts, but just relax and be treated. It is explained either by the romantic nature of his temper or the sincere interest of something else unknown.

Perhaps, as it may sound patronizing or arrogant, that exactly emigration became bright and intense period of the composer's life, except of creative splash, because it was then Rachmaninov became famous throughout the world as an incredible pianist and the composer fame only grew stronger. At this time Rachmaninoff truly enjoys life, he becomes family happy, he finds the pleasure from driving a car and a boat, he approaches enthusiastically to the selection of estates for life and rest, he is interested in various hobbies such as reading, photography, gardening, nautics!

Our study confirms once again the importance of appeals to creative artists biographies, especially to studying different levels of manifestation of this biography because not only cultural space or surrounding social layer affects the life and work of human art. The scale of versatile effects for the human mind is confirmed in this article. Rachmaninoff expanded his pianistic achievements in exile and enriched the spiritual and cultural life experience, and sublimating it, remembering the sadness or nostalgia for the life at home, he embodied in the last summarizing works such as Variations Corelli on d-moll for a piano, op. 42, Rhapsody on a Theme of Paganini a-moll for a Piano with an Orchestra, op. 43 the Third Symphony a-moll for the Orchestra, Op. 44 and "Symphonic Dances" for the orchestra, Op. 45, consecrated Eugene Ormandy - the best examples of music art of the twentieth century, and even more of music history.

Keywords: *Sergei Rachmaninoff, Vladimir Horowitz, the guide, emigration, creative biography.*

Література

1. Алексеев А. Д. С. В. Рахманинов. – Москва : Госмузгиз, 1954. – 240 с.
2. Архимович Л. С. В. Рахманинов. – Київ : Мистецтво, 1952. – 33 с.
3. Белза И. Ф. Оперное творчество Рахманинова // С. В. Рахманинов и русская опера. – Москва, 1947. – (Всероссийское театральное общество). – 200 с.
4. Зильберман Ю., Тышко С. Владимир Горовиц: от Чайковского к Рахманинову. Пять комментариев к малоизвестному письму С. В. Рахманинова В. С. Горовицу // Музыкальная академия. – Москва, 2007. – № 2. – С. 125 – 150.
5. Келдыш Ю. В. Рахманинов и его время. – Москва : Музыка, 1973. – 432 с.
6. Рахманинов С. В. Литературное наследие: В 3-х т. Том 1. – Москва : Советский композитор, 1978. – 648 с.
7. Сенков С. Е. Рахманинов-пианист (доклад на научных чтениях) // Рахманинов. Россия. – 2003. – Фортепиано, №2 (20). – С. 9–15.
8. Соколова О. И. Сергей Васильевич Рахманинов. – Москва : Музыка, 1983. – 160 с.
9. Тышко С. Засоби транспортної комунікації: рефлексії музичної культури. (Про деякі аспекти дослідження творчих біографій музикантів) // Київське музикознавство. Збірка статей. – Київ : 2009. – Вип. 30. – С. 72-81.
10. Тышко С., Мамаев С. «Странствия Глинки. Часть II» (Странствия Глинки. Комментарий к «Запискам». – Часть II. Глинка в Германии или Апология романтического сознания. – Київ, 2002. – 508 с.
11. Уокер Р. Рахманинов. – Челябинск : Урал LTD, 1999. – 200 с. – (Иллюстрированные биографии великих музыкантов).

